

1 SKYRIUS. ISTORIKAS, ISTORIJA IR ISTORINĖ KULTŪRA

Šiame skyriuje siekiama supažindinti su pagrindiniais istoriografijos bruožais, parodyti istorijos mokslo principus, istorinio pasakojimo formų įvairumą, pasakojimų apie istorinius įvykius, asmenybes ir procesus aktualumą šiandienai.

1 TEMA. ISTORIJOS SAMPRATA IR RAIDA NUO ANTIKOS IKI XIX A.

Pagrindiniai klausimai:

- Kuo pasižymėjo Antikos istorikų darbai?
- Kas būdinga istorijos rašiniams viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais?
- Kuo Tukidas, Petras Dusburgietis, Motiejus Strijkovskis, Albertas Kojalavičius Vijūkas, Joachimas Lelevelis, Simonas Daukantas nusipelnė istorijos mokslui?
- Ką reiškia sąvokos istoriografija, kronika, tautos ir (ar) giminės ir (ar) dinastijos kilmės legenda?

Iki šiol istorijos mokykliniuose vadovėliuose Jūs skaitėte apie pačius praeities įvykius, reiškinius. Žodžiu „istorija“ dažniausiai vadinami praeityje vykę įvairūs įvykiai. Žodžiu „istorija“ taip pat vadinami ir pasakojimai, tekstai apie praeities įvykius. Žinių apie tai, kas vyko praeityje, teikia istorijos mokslininkai. Tačiau nuo seniausiųjų laikų istorijos kūrėjai nevienodai suprato savo veiklos tikslus – bėgant amžiams, tobulėjo jų supratimas, naudojami metodai ir būdai. Kaip vyko šie pokyčiai, pasakoja istorijos mokslo raidą tirianti mokslinė disciplina – **istoriografija** (istorija + gr. *graphō* – rašau). Bendrąja prasme istoriografija yra tai, kas, laikantis nustatytų istorijos mokslo reikalavimų, sukuriama istorinį tyrimą atliekančio asmens.

Šiais laikais istorikai pagal įvairius išlikusius įrodymus, vadinamus istorijos šaltiniais, siekia atkurti, suprasti ir paaiškinti praeities žmonių veiklą. Tokia istorijos kaip mokslo paskirtis yra santykinai nauja, atsiradusi XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje. Būtent tada pradėjo formuotis istorija kaip akademinė disciplina. Iki XVIII a. pabaigos istorija nebuvo mums įprasto švietimo dalis, ji nepretendavo paaiškinti visą žmonijos gyvenimą. Šis siekis labiau tiko religijai, filosofijai ir net literatūrai. Tai nereiškia, kad pasakojimų apie praeitį iki tol nebuvo.

Istorija senovės pasaulyje

Pasakojimai apie dievų, protėvių, didvyrių darbus egzistavo dar tada, kai net rašto nebūta. Nors istorija kaip pasakojimas apie praeitį susijusi su egzistavusiais mitais, legendomis, ji turi ir skirtumų. Pirmą istorijos pasakojimas susijęs su realiais žmonėmis, įvykiais. Antra, istorijos pasakojimas apie juos paremtas konkrečiais įrodymais, liudijimais.

Dar senovės Egipto, Mesopotamijos, Kinijos raštininkai ėmė aprašinėti realius įvykius, žmones. Tačiau tik su antikinė Graikija siejame istorijos kaip specifinio pasakojimo apie praeitį gimimą. Pirmuoju istoriku, „istorijos tėvu“ laikomas graikų–persų karus aprašinęs Herodotas. Tačiau jo „Istorijoje“ dar pasitaikė pasakojimų apie dievų ir kitų antgamtinių reiškinių kišimąsi į realius įvykius, išgalvotų detalių.

Kiek jaunesnis jo amžininkas **Tukidas** (V a. pr.Kr.) savo „Peloponeso karo istorijoje“ siekė didesnio objektyvumo ir tikslumo. Tukidas pats buvo graikų tarpusavio karo, kuriame kovėsi du didžiausieji poliai – Atėnai ir Sparta – ir jų vadovaujamos sąjungos, dalyvis. Tai, ko nebuvo matęs savo akimis, jis pasakojo remdamasis patikrintais šaltiniais, kuriuos vertino kritiškai. Būtent dėl savo tikslumo, objektyvumo, dėmesio įvykių priežasčių paieškoms Tukidas laikomas istoriku, kuris rodė pavyzdį vėlesnių laikų istorikams.

Nepaisant jau minėto objektyvumo, Tukidido tekstuose pasitaikė išgalvotų dalykų. Pavyzdžiui, jis skaitytojui pateikė išgalvotas politikų kalbas, dialogus. Nors ir nebūdami autentiški, šie intarpai vis tik liudijo tiesą, nes atitiko to laikotarpio dvasią. Tokios dirbtinės kalbos Tukididui padėjo geriau atskleisti asmenybes, parodyti ryšius tarp realių praeities personažų.

Istorija viduramžiais

Ankstyvaisiais viduramžiais vienuolynuose imta chronologiškai užrašyti vieną ar kelis svarbiausius metų įvykius – rašyti **analus**. Ilgainiui analai buvo išplėtoti į **kronikas** – įvykių sekos registraciją ir aprašymą. Kronikose pateikti tik svarbiausi įvykiai, susiję su žmonių veikla ar įspūdi kėlusiais gamtos reiškiniais. Paprastai ankstyvųjų kronikų sakiniai vienas su kitu nesusiję ir nejungiami ryšiais parodančiais jungtukais „todėl“, „nes“ ar pan. Tai tik liudija, kad nedėta pastangų rodyti priežasties ir pasekmės ryšius.

Viduramžiams įsibėgėjus, kronikos tapo išsamesnės. Jos tapo neįkainojamais šaltiniais vėlesniems istorikams, ypač jei kronikų autoriai buvo užfiksuotų įvykių liudininkais. Apie XV a. pabaigą kronikos beveik išnyko. Jos išplėtotos į istorijas.

Vienas iš Lietuvos istorijai svarbių kronikų autorių – **Petras Dusburgietis**. Jis buvo Kryžiuočių ordino brolis, kunigas. 1326 m. jis baigė rašyti „Prūsijos žemės kroniką“ ir įteikė ją Ordino magistrui Vernerui. Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“ vaizduoja laikotarpį, kai buvo pavergti vakariniai baltai ir Ordinas toliau veržėsi į Žemaitiją ir Rytų Lietuvą. Jos atsiradimas turėjo ir specifines priežastis. Dėl Gedimino diplomatinės veiklos kilęs Lietuvos krikšto klausimas klibino Ordino kovų Baltijos rytinėje pakrantėje pagrindus. Norint atremti Ordinui keliamus priekaištus, didžiajam magistrui Vernerui reikėjo palankiai ją aprašančios kronikos. Ji visam krikščionių pasauliui turėjusi priminti Ordino veiklos tikslus, pateisinti po krikščionybės gynimo priedanga vokiečių riterių organizacijos vykdytą karą.

Dusburgietis stengėsi įrodyti, jog Lietuvos valdovas plano krikštytis neturėjęs ir Ordino politika buvusi teisinga. Kronikos autorius siekė išaukštinti ir pateisinti Ordino veiksmus krikščionybės platinimu. Kronikoje pabrėžta, kad karui pats „Viešpats pasirinko Prūsijos žemę“, todėl Ordino veiksmai yra Dievo veiksmai, o Ordino broliai — tai Viešpaties kariuomenė. Daugybe pavyzdžių Dusburgietis bandė parodyti, kad Dievas padedąs kovojantiems broliams. Pavyzdžiui, iš mūšio lauko išsibėgiojo didelė prūsų kariuomenė, nedidelio kryžiuočių būrelio vietoje stebuklingai išvydusi didžiulę kariuomenę.

Apskritai, Dusburgiečio kronikoje nemaža moralizavimo, pamokymų, stebuklų, vizijų, nepaprastų įvykių. Kita vertus, jis rašė istorinį pasakojimą, paremtą didele paties sukaupta rašytine ir žodine Ordino tradicija. Dusburgiečio kronika yra labai svarbus istorijos šaltinis. Joje pateikta unikalios medžiagos prūsų ir lietuvių materialinei ir dvasinei kultūrai, Livonijos vietovėms pažinti, nemaža prūsiškų ir lietuviškų vietovardžių, asmenvardžių. Apskritai, tai vienas iš svarbiausių to meto Baltijos tautų istorijos šaltinių.

Kita ankstyvaisiais viduramžiais paplitusi praeities pateikimo forma – **hagiografijos** (šventųjų gyvenimų aprašymai). Hagiografijos po truputį ėmė panašėti į šiuolaikinį biografijų žanrą. Jų autoriai domėjosi aprašomų personažų individualumu, raida. Kūriniai įtraukdavo aprašomų šventųjų vaikystės, veiklos, atliktų stebuklų detales. Tačiau asmens individualūs bruožai, žmogiškos savybės šiuose kūrinuose paprastai nublankdavo prieš moralines pamokas. Moralas buvo svarbesnis už tiesos siekį.

Apskritai, viduramžiais rašę autoriai pirmenybę teikė tiems dalykams, kuriuos matė savo akimis. Taip pat jie dažnai pasikliaudavo informacija iš jau parašytų darbų.

Viduramžiais ir naujaisiais laikais įvairiose Europos šalyse buvo sukurtos legendinės teorijos apie tautų kilmę. Tautų užuomazgos sietos tiek su krikščioniška pasaulio sukūrimo tradicija, tiek su antikos pasaulio įvykiais, ypač – su Trojos karu. Priežasčių kurti tokias teorijas būta įvairių. Viena populiariesnių – propagandinis noras pasirodyti labai senomis tautomis. Kita – valdovų noras suvienyti, sutelkti tautą. Legendomis apie bendrą kilmę iš dievų ar garsių protėvių valdovai siekė sustiprinti pavaldinių tapatinimąsi su konkrečios dinastijos valdovu. Tai buvo paveiku laikais, kai kraujo ryšys buvo svarbesnis už kalbinį bendrumą. Tokios legendos taip pat turėjo stiprinti užkariautų tautų asimiliaciją su užkariautojais.

Su Trojos karu susijusios legendos tautų pradžią kildino iš pabėgusio iš Trojos Enėjo palikuonių. Tokia legenda VII a. atsirado pas frankus, X a. – pas britus. Pvz., Enėjui pabėgus į Italiją, jo palikuonis Britas (Brutas) su kilmingųjų būriu atvykęs į Albioną ir jame apsistojęs. Vėliau iš jo vardo kilęs pavadinimas Britanija. Panaši „istorija“ kiek vėliau buvo pritaikyta prancūzams ir normanams.

Lietuvių kilmės legendos lietuvių kilmę siejo su romėnų pabėgėliais, atvykusiais į Lietuvą imperatoriaus Nerono laikais. Šia legenda remtasi XV a. viduryje stiprėjant lietuvių savarankiškumo

siekiami ir aiškinant, kad lietuviai esą senesnė ir garbingesnė tauta už lenkus. Tiesa, patys lenkai kildino save iš biblinio Jafeto, kurio sūnus Panas turėjęs 3 sūnus – trijų tautų pradininkus: čekų protėvį Čeką, lenkų protėvį Lechą ir rusų protėvį Rusą. Įdomu, kad jau IX a. čekų šaltiniai užsimena apie kitą čekų tautos pirmąją Bohemą.

Istorija naujųjų amžių pradžioje

Renesanso mokslininkai apie istorinius įvykius ėmė galvoti pasaulietiskame kontekste. Svarbiausiu istorinės raidos „varikliu“ jie pripažino žmonių, ypač iškilių asmenybių interesus. Renesanso metu imta skirti pasaulietinę ir bažnytinę tematiką. Tuo pačiu Renesanse istorija visų pirma buvo vertinama kaip pasakojimo menas, o ne mokslinis tyrimas. Istorijos kaip itin artimo literatūrai žanras išliko XVII-XVIII a.

Jau nuo XVI a. pabaigos palengva pradėjo formuotis istorijos mokslas. Tuo metu intensyviai imti skelbti istorijos šaltiniai, net pasirodė kūrinių, mokačių, kaip rašyti istoriją. Apie XVII amžių svarbiu postūmiu istorijai kaip mokslui tapo istorijos filosofijos atsiradimas. Nuo tada bandoma žmonijos istoriją vaizduoti kaip procesą, kurį lemia griežti dėsniniai.

Lenkų istorikas, poetas **Motiejus Strijkovskis** (1547– apie 1593) nuo 1564 m. gyveno LDK. Jį globojo kunigaikščiai Chodkevičiai, Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis. 1578 m. Strijkovskis parašė eiluoatą kroniką „Apie šlovingosios lietuvių, žemaičių ir rusų tautos pradžią“. Po ketverių metų autorius ją papildė, perrašė proza ir išleido pavadinimu „Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusios kronika“ („Niekad anksčiau šviesos nemačiusi Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios ir t.t. kronika ir įvairūs prūsų, mozūrų, pamariečių ir kitų Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštijai priklausančių kraštų karo ir taikos įvykiai“). Tai buvo pirmoji išspausdinta Lietuvos istorija, parašyta lenkų kalba.

Istorikas ir teologas, jėzuitas **Albertas Vijūkas-Kojalavičius** (1609–1677) daug metų profesoriavo Vilniaus universitete, o 1654–1655 m. buvo jo rektorius. Lotynų ir lenkų kalbomis Kojalavičius parašė trylika knygų, daugiausiai – hagiografinio ir religinio tipo veikalus. Brandžiausias jo veikalas – lotynų kalba parašyta „Lietuvos istorija“, kurios pirmąją dalį išleido 1650 m. Tik 1669 m. Kojalavičius publikavo antrąją savo *Lietuvos istorijos* dalį. Tai buvo pirmasis Naujųjų laikų veikalas, skirtas vien Lietuvos istorijai nuo seniausių laikų iki Liublino unijos. Rengdamas savo kūrinių, jis naudojo Motiejaus Strijkovskio *Kronika*.

Anot Dariaus Kuolio, Kojalavičiaus istorinis pasakojimas turėjęs aiškius tikslus: a) padėti krašto jaunimui pasirengti pilietiniam gyvenimui; b) žadinti, stiprinti Lietuvos politinės bendruomenės ir jos lyderių atsakomybę už valstybės likimą; c) pristatyti Lietuvą kaip civilizuotą, garbingos praeities šalį pasauliui.

XVII–XVIII a. dar kurį laiką išliko gyva istorijos, kaip itin artimo literatūrai pasakojimo žanro, samprata. Tačiau palaipsniui situacija keitėsi. Apšvietos amžiuje istorijos kūrėjai vykdė lyginamuosius tautų istorijos tyrimus, kėlė gamtinių geografinių veiksnių svarbą tautų raidai. Istorinių tyrimų objektu greta politikos pradėta laikyti ir kultūros istorija.

Lenkų istorikas **Joachimas Lelevelis** (1786 – 1861) (1929 perlaidotas Rusų kapinėse Vilniuje) buvo baigęs Vilniaus universitetą, po to dėstė Vilniaus ir Varšuvos universitetuose. Po 1830–1831 emigravo į Paryžių, kur tęsė savo tiriamąją veiklą.

Šviečiamojo amžiaus ir romantizmo dvasioje jis parašė veikalus apie *Stanislovo Augusto valdymą*, dviejų tomų *Lenkijos istoriją, Lietuvos ir Rusios istoriją iki pat Liublino unijos su Lenkija ir kt. Knygoje Žvilgsnis į lietuvių tautų senovę ir jų ryšius su herulais* jis paneigė lietuvių kilmės iš herulų teoriją.

Lietuvių istorikas, švietėjas **Simonas Daukantas** (1793 – 1864) išgarsėjo pirmąja lietuvių kalba parašyta Lietuvos istorija „*Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių*“ (1822). Kitos jo parašytos knygos: „*Istorija žemaitiška*“, „*Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*“, „*Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje*“. Daukantui Lietuvos istorija buvo ne tik mokslinio tyrimo objektas, bet ir lietuvių tautos tapatybės formavimo būdas. Todėl jam buvo svarbu Lietuvos istoriją pateikti ne tik tiksliai, pagrįsti archyviniais šaltiniais ir moksliniais tyrimais. Istorikas siekė, kad jo rašoma istorija būtų suprantama, plačiai pažįstama, pasakojama. Daukantas vienas pirmųjų lietuviškumą susiejo su etnine kilme ir gimtąja kalba. Lietuvių tautą jis suprato kaip visus gyventojus, kuriuos vienija kalba ir kultūros bendrumas, o liaudies kultūrą (tautosaką, papročius) laikė sudėtine tautos kultūros dalimi.

Praktinė užduotis.

Susipažinę su A–F šaltiniais, įvertinkite, kaip kiekvienas iš šaltinių patvirtina, papildo pateiktą pagrindinį tekstą. Rezultatus įrašykite lentelėje

A. Iš Tukidido „Istorijos“:

Kalbėdamas apie karo metų įvykius, aš nemaniau, kad mano užduotis yra patikėti tuo, ką sužinojau iš pirmojo sutikto žmogaus ar ką galėjau manyti. Aš užrašiau įvykius, kurių liudininkas pats buvau ir ką išgirdau iš kitų, kiek įmanoma tiksliau ištyręs kiekvieną faktą. Tyrimas buvo sunkus, nes atskirų faktų liudininkai apie tą patį pasakojo nevienodai, taip, kaip galėjo perteikti kiekvienas, vedamas simpatijų vienai ar kitai kariaujančiai pusei ar remdamasis savo atmintimi.

Galbūt mano dėstymas, priešingai pasakoms, bus ne toks malonus ausiai; kita vertus, tai bus pakankamai naudinga visiems, kurie nori turėti aiškų supratimą apie praeitį ir, ypač atsižvelgiant į žmogaus prigimties savybę kada nors ateityje pakartoti ta pačia ar panašia forma. Mano darbas sukurtas ne tam, kad būtų naudojamas žodinės kūrybos varžybose, bet kad būtų palikimas amžiams.

B. Iš Petro Dusburgiečio, „Prūsijos žemės kronikos“:

Kaip ši knyga sutvarkyta

Ši knyga šitaip bus sudėta. Pirma, aprašysiu, kuriuo laiku buvo įkurtas Teutonų namų ordinas, kas ir kaip jį įkūrė, antra, kada ir kaip minėtieji broliai atsikėlė į Prūsijos žemę, trečia, apsakysiu karus, vykusius šioje žemėje, bei kitus žygius, pakalbėsiu ir apie tuos, kuriuos pats esu matęs, ir apie tuos, apie kuriuos pasakojo juos matę ir juose dalyvavę žmonės, pagaliau ir apie tuos, apie kuriuos sužinojau iš patikimų šaltinių. Ketvirta, parašėse surašysiu popiežius ir imperatorius, kurie viešpatavo nuo tų metų, kai buvo įkurtas šis ordinas, be to, kai kuriuos reikšmingus įvykius, kurie jų laikais dėjosi. Jausdamasis per silpnas tokiam uždaviniui užbaigti, ypač dėl to, kad dabar gyvenantys žmonės jau yra beveik užmiršę šiuos įvykius, žinodamas, kad nieko negaliu nuveikti be Dievo, nuolankiai tave, gerasis Jėzau, maldauju atskleisti visas paslaptis, ne tik būsimąsias, bet ir dabarties bei praeities, nes tu esi tikrasis išminties bei žinojimo lobynas. Apšviesk savo dvasios malone man protą ir padaryk mane iškalbingą bei išmintingą, kad negaišdamas užbaigčiau šį darbą, kad tie, kurie skaitys šiame veikalė apie tavo didingus ženklus ir galingus stebuklus, tavimi pasitikėtų, tave garbintų, aukštintų bei šlovintų... <...>

285. Apie Karšuvos žemės nusiaubimą

Tų 1303 metų žiemą brolis Konradas, magistras, su didžiule kariuomene įsiveržė į Karšuvos žemę; kadangi vedliai žygio metu išsimušė iš kelio, netikėliai suskubo pabėgti į saugias vietas. Dėl to visai nedaug žmonių pavyko čia nukauti ar paimti į nelaisvę, tiesa, sudegino visus pastatus, o patys pernakvojo čia pat pastatytose palapinėse. Kai vėliau traukė su kariuomene užšalusiomis Kuršių mariomis, išvydo nuostabų dalyką. Ledas buvo toks minkštas, kad bangavo nelyginant vanduo audros metu, kai, stipriam vėjui pučiant, jis kyla aukštyn ir krinta žemyn. Todėl ir žmonės tarpais kopė ledu sakytum į kalną, tarpais leidosi žemyn nelyginant į klonį, tačiau, Viešpaties globojami, nė vienas nenuskendo.

286. Apie Lubavos žemės nusiaubimą ir 15 lietuvių žūtį 1303 metais

Tais pačiais metais penkiasdešimt plėšikautojų iš Lietuvos įsibrovė į Lubavos žemę; į priekį jie pasiuntė vieną vyrą, mokantį kalbėti lenkiškai, įsakę jam gerai išžvalgyti, kas ten dedasi; kai jis sugrįžęs pasakė, kad niekas ten nieko nežino apie jų žygį, jie apiplėšė daug kaimų, paimdami į nelaisvę ir nukaudami daugybę krikščionių. Traukdami atgal, jie pasiskirstė dviem būriais, vieną pasivijo Kristburgo broliai, nukovė 15 lietuvių ir atėmė iš jų 50 krikščionių. Kitas netikėlių būrys paspruko.

287. Apie žemės drebėjimą Prūsijos žemėje

Tų pačių metų rugpjūčio 8 dieną, apie trečią valandą, visoje Prūsijoje drebėjo žemė. Tris kartus suvirpėjo žemė drauge su pastatais, kurių retas išliko nesugriuvęs. Ką reiškė šis antgamtiškas žemės drebėjimas, paaiškės vėliau.

288. Apie maldininkų atvykimą 1304 Viešpaties metais Viešpaties įkvėpti Vokietijos maldininkai vėl suskato keliauti į Prūsijos žemę. Atvyko šie kilmingieji: jo kilnybė Verneris, Hoinbergo grafas, riteriai Adolfas iš Vintimelio su savo broliu ir Ditrichas iš Elnerio su savo broliu Arnoldu bei daug kitų kilmingųjų iš Reino.

<https://www.epaveldas.lt/static/lnb-bucket/C1B0003348849/doc/0005-A702976184D715966FE4B6BAC2699DA7.pdf>

C. Iš Motiejaus Strijkovskio „Apie šlovingos lietuvių, žemaičių ir rusėnų tautos pradžias, kilmės, narsumus, riteriškus ir naminius reikalus...“

Dėl Romos vidaus karo, kuris vyko tarp Cezario ir Pompėjaus, nemažas būrys Romos bajorų, apleidę Italijos žemę, apsistojo šiuose siaurės kraštuose, kur dabar Kuršas, Žemaitija ir Lietuva, ir įkūrė svarbiausiąjį miestą, pagal Romą pavadintą Romovės vardu, kuris, kaip pasakojama, ilgai buvo tos (tai yra, lietuvių ir žemaičių) tautos, kilusios iš italų, sostinė, ir kitą miestą – Libą – prie Žemaičių jūros etc. <...>

Kaip su Enėju iš Trojos į Italiją, taip ir su Palemonu, arba Publijumi Libonu, į Lietuvą tarp tų 500 romėnų bajorų iškeliavo keturios žymiausios giminės, – su tuo sutinka visi metraščiai. <...>

Pagal to paties Libono vardą Lifliandija, arba Latvių žemė, plytinti prie jūros, buvo pavadinta LIBONIA, o laikui bėgant, pakeitus b in v, imta vadinti Livonia. Nes tame krašte – Prūsijoje bei Žemaitijoje, kur pirmiausia išsilaipino, ir Kurše – jis ilgai išbuvo netoli jūros kranto, kol susidraugavo su senaisiais vietos gyventojais. Mat, kaip mes jau išsamiai, pakankamai argumentuotai ir gana plačiai rašėme pradžioje, kalbėdami apie įvairias lietuvių tautos kilmės galimybes, šiuose kraštuose, kur dabar Žemaitija, Latvija, senoji Prūsija ir Lietuva, nuo kadų kadės gyveno gepidai, getai, samogetai, sūduviai, galindai, alanai, litalanai etc. ir kiti narsųjų kimbrių bei gotų palikuonys, – šurkščios, girinės tautos, besiveisiančios kaip žvėrys šiame siaurės užkampyje. <...>

Paskui tasai Palemonas, arba Libonas, ir Julijonas Dausprungas, Prosperas Cezarinas, Ursinas ir Hektoras, jo bendražygiai, pamažu tarp minėtųjų šurkščių žmonių sustiprėję ir nusižiūrėję sau šiuose kraštuose gyvenvietes, patraukė nuo Nemuno žiočių, kurios yra prie Klaipėdos, per Kuršių įlanką iki tikrųjų Nemuno žiočių, kur jis, [prieš tai] dvylika atšakų įtekėjęs į Kuršių įlanką, mažas gėlas marias, jau teka viena vaga, kol pasiekė Dubysos upės žiotis, kur ji įteka į Nemuną, o ten, išvydę patrauklią vietovę, plytinčius gražius laukus ir žaliais ažuolynais apaugusias kalvas virš upių krantų, smaginosi medžiodami įvairius žvėris, kurių anais laikais Žemaitijos miškuose buvo gausybė, ir, kaip gimtosios Romos atminimo ženklą, įkūrė prie Nemuno miestą, pavadinimu Roma nova – Naujoji Roma, kurį vėliau jų palikuonys vadino Romnove ir Romove; jį, kaip liudija Petras Dusburgietis [savo] Prūsijos istorijoje, kryžiuočiai sudegino 1295 metais, kaip tą pamatysi toliau šioje istorijoje. O prieš tai, 1017 metais, kitą – tų pačių italų Prūsijoje įkurtą – Romovės miestą, kuriame gyveno minėtasis pagonių patriarchas Krivių Krivaitis, sudegino Lenkijos karalius Boleslovas Narsusis, kaip apie tai rašo Dlugošas ir Cromeru. Paskui tie patys italai, kaip liudija Lietuvos metraščiai, iš Nemuno mažesniais laiveliais pasileido prieš srovę Dubysos upe į siaurės rytus, o kiti traukė sausuma, kol pasiekė tą vietą, kur šiandien [stovi] Ariogala, senovinis Žemaitijos miestelis, kuris, atrodo (jei tokia nuomone galima tikėti), yra tų pačių italų pastatytas ir pavadintas buvo lotyniškai Erranscola <...>

Taigi atrodo, kad seniausios Lietuvos ir Žemaitijos bajorų giminės (tik, pabrėžiu, tos tikrosios) yra kilusios iš tų pačių italų ir anų karingųjų gotų, taip, kaip Italijoje italų [nobilitetas] kildinasi iš trojėnų. O paprasti žmonės ir prastuomenė – iš senųjų gepidų, sūduvių ir narsųjų litalanų, arba alanų (taip, kaip Italijoje – iš aborigenų), iš tiesų tai yra išplitę gepidai ir sūduviai. Kita vertus, laikui bėgant iš tos pačios prastuomenės ir paprastų žmonių kilo didesnioji dalis tikrosios lietuvių ir žemaičių bajorijos, – dėl savo šaunumo ir išskirtinių riteriškuoju nuopelnų, o tai yra svarbesnis ir garbingesnis tikrosios bajorystės požymis

D. Iš Alberto Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos“:**APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ PRIEŠ ITALŲ ATVYKIMĄ Į LIETUVĄ**

Lietuvos istoriją, be galo kruopščiai ir patikimai iš rusų bei kryžiuočių rašto paminklų surankiotą, pirmas, galima sakyti, buvo paskelbęs Motiejus Strijkovskis Osostevicijus, Žemaitijos kanauninkas, kilęs iš lenkų, savo metu didžiai išsilavinęs vyras. Tačiau šis veikalas turėjęs kur kas mažesnę reikšmę, nei pats autorius teisėtai tikėjosi ir nei toks didelis darbas buvo vertas. Mat žinios apie jo aprašytus žygius negalėjo plačiau pasklisti nei už tų vietų, kuriose jie buvo atlikti, nei už tų laikų, kada vyko, ir būti perduotos palikuonims. Šitaip negalėjo neįvykti dėl dviejų priežasčių: lenkiškai parašyta knyga svetimšaliams buvo visai nenaudinga, o savo krašte, senokai išpardavus jos negausius egzempliorius, atrodė, kad netrukus ji visai pradings. Todėl nemaža žmonių, norinčių deramai pagerbti tos istorijos autoriaus atminimą, siūlė antrą kartą išspausdinti knygą, tačiau lotyniškai, kad ją galėtų suprasti daugiau skaitytojų. Aš šiam norui ne visiškai pritariau. Mat, nors mūsų tėvynėje diena iš dienos didėjanti ir plintanti pagarba lotyniškiems raštams, rodos, ne be pagrindo reikalavo, kad jaunuomenė turėtų rankose tokį autorių, iš kurio, susipažindama su savo krašto istorija, nuo pat mažens kartu pramoktų romėnų kalbos ir pajustų jos skonį, tačiau vėlgi smarkiai reikėjo bijoti vieno dalyko: būtent, jeigu koks per daug uolus vertėjas, ištiesai viską iš gimtosios kalbos išvertęs, būtų paskelbęs lotyniškai, jis tuo pačiu galėtų atiduoti išsilavinusio skaitytojo kritikai autorių, nepaprastai Lietuvai nusipelnusį, bet daugeliu atvejų išaukštiną tarp savųjų labiau, negu tai atitinka istorinę tiesą. Todėl, kaip kad kiti ir siūlė, tebūtų užtekę palikti autoriaus nuomonę nepalietą. Nors nieku būdu nedirščiau tvirtinti, kad šitai esu įvykdęs, tačiau atvirai prisipažįstu, jog esu mėginęs. Be to, prielankus skaitytojas lengvai suvoks, kas priskirtina man, o kas jam, žmogui, kurio vardo nenuslėpiau, tad panorėjęs galės naudotis abiejų darbu, neskriausdamas nei vieno, nei kito. Taigi, kiek leis mano menki gabumai ir dar menkesnis išsilavinimas, be kitų būtiniausių darbų, imuosi pagal rašytinio veikalo reikalavimus ir dėsnius tvarkyti istoriją, bet ne naujai savo triūsą sudėtą, o iš Motiejaus Strijkovskio metraščių išrankiotą.

http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LE00/Albertas_Vij%C5%ABkas-Kojalavi%C4%8Dius_Lietuvos_istorija.LE2700.pdf

E. Iš Joachimo Lelevelio raštų:

Istorija turi atitikti keletą sąlygų: 1. Jai užtenka „žmonių sąmoningų veiksmų“, įmanomų suprasti reiškinių, daiktų, „žmogiškųjų variklių“, „prigimtųjų dėsnų“; 2. Jai privalomas objekto tyrimas, atitinkamų elgesio taisyklių taikymas, ieškant tiesos, kad ir kokie būtų praktiniai tikslai ir pasekmės; 3. Ji savo uždavinį atlieka tik tada, kai atskleidžia glaudžiausius ryšius tarp faktų, išaiškina priežastis, remdamasi filosofiniu apmąstymu; medžiagos rinkimas ir dorojimas jai yra būtinas, bet tik įžanginis darbo tarpsnis.

Iš A. Šidlausko straipsnio „Joachimas Lelevelis apie istorijos objektą savo paskaitose“

F. Iš Simono Daukanto „Darbų senųjų lietuvių ir žemaičių“:

Šiame mano rašte norėjau aš lietuviškai aprašyti bent paviršiais darbus lietuvių ir žemaičių ir stengiau bent didumą paveiklo jos senų dienų apsiėjimų ir užlaikymų parodyti; ne tiktai idant skaitytojas geriau išmanytų pačius darbus, bet idant galėtų dar pažinti palaikus tos tautos, ant žemės ar žemėj šiandien tebesančius, kuriuos daug kartų atsitinka rasti <...> Lygia dalia senų dienų dainos gali daug atminimų ir palaikų senovės rodyti, kurias dar šiandien, noris retai, bet daugioj vietoj tebdainuoja. Ne vienas skaitytojas, sklaidydamas mano raštus, rūgos (=priekaištaus), jog aš anuose lietuvius ir žemaičius daugioj vietoj giriu, o darbus ir kares (=karus) krikščionų peikiu, kaipo neteisingai daromus. Bet jei rymionys ir graikai, noris pagonys, taip šiandien yra garbinami nuo visų krikščionų už savo dorybę ir kantrybę, dėl ko gi žemaitis arba lietuvis negali būti giriamas, jei kantriai gynė savo namus ir liuosybę nuo neprietelių, mylėjo dorybę, o neapkentė nedorybės. <...> Sekdamas teisybę mano rašte, aš turėjau taip rašyti, kaip raštuose senovės radau; jei kursai nenori tikėti, gali eiti ir veizėti, aš parodžiau, iš kur anuos išrašiau. Ant galo rasis ir tokių galvočių, kurie kernos (=peiks) mane, jog aš darbus Lietuvos ir Žemaičių trumpai teaprašiau, bet ir tame trumpame

dar apraše daugioj vietoj apsirikau, daug ir apleidau ir ne kaip reikiant anuos surėdžiau (=parengiau); užvis rūgos, jog neišrodžiau aiškiai kilties giminės, rėdos, gudrybos, būdo, turtų ir jos įgalios. Atsakau mano kernotojams, jog aš ne dėl mokyty vyrų ir galvočių, bet dėl ty motinų rašiau, kurios geba savo vaikams darbus jų bočių prabočių pasakoti, o be rašty daug kartų apsirinka. Norėjau vėl mano raštu parodyti neprieteliams Lietuvos ir Žemaičių kalbos, jog kiekvienas norįs gali rašyti lietuviškai, jei turi spēko (=jėgų), lygia dalia kaip ir kita išdailinta jau kalba.

http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LG00/Simonas_Daukantas_Darbai_sen%C5%B3j%C5%B3_lietuvi%C5%B3_ir_%C5%BEemai%C4%8Di%C5%B3.LG2101.pdf

Šaltinis	Šaltinio ir pagrindinio teksto sąsajos
A	
B	
C	
D	
E	
F	